

TÜRK ATASÖZLERİNDE YİNELEMELER

İbrahim ÖZKAN*

ÖZET

Atasözü, “bir cümle halinde kalıp halde söylenen” özlü sözlerdir. Atasözü az kelime ile çok şey anlatır. Atasözünde anlatım yoğundur. Az kelime ile bütün çağlar için genel geçer kuralları ortaya koymak ve bunu anlatmak, anlam yoğunluğunu gerektirir. Bundan dolayı atasözü bünyesinde üslup oyunlarına yer vermez. Gereksiz kelimelere rastlanmaz. Atasözü, hangi kelimenin nerede, nasıl kullanacağını asırların verdiği tecrübelerle, halkın zevk ve sanat anlayışıyla birleştirerek yapısına katmıştır. Bu nedenle atasözünü oluşturan ve kendi aralarında sağlam bir anlam bağı ile bağlanmış kelimelerin yerlerini değiştirmek ya da eş anlamlısını kullanmak mümkün değildir. Böyle yapılırsa söz, atasözü olmaktan çıkar; etkisini, güzelliğini ve gücünü kaybeder. Sözün hafıza ile kayıtlandığı ve yine sözün sözle kuşaklara aktarıldığı sözellik döneminde, uzun uzun cümlelerin akılda kalıcılığı ve aktarımının güçlüğü; kesin, açık, şiirsel bir üslubu gerektirir. Bu nedenle atasözlerimizin çoğu bir, iki cümledir. Uzun olanların sayısı ise azdır.

Sözlü kültür ürünü olan ve kuşaktan kuşağa aktarılan atasözlerinin akılda kalıcılığını sağlayan unsurlardan biri de yinelemelerdir. Düşüncenin düzenli tekrarı ile oluşturulan anlam dünyası dinleyicinin zihninde canlandırıcı bir işlev üstlenmektedir. Ortaya çıkan kalıp ifadeler, tekrarlar, sözün kalıcılığına yardım eder. İster yazılı bir eserde, ister sözlü bir üründe düzenli ve düzensiz aralıklarla yapılan yinelemeler anlatıma ahenk katar. Bu çalışmada atasözlerimizde görülen yinelemelerden söz edilecek ve yineleme çeşitleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, yineleme, sözlü kültür, önyineleme.

REITERATION IN TURKISH PROVERBS

ABSTRACT

In the period of oral tradition, in which words were recorded in our minds and words were again passed down on the following generations orally, the difficulty in keeping long sentences in mind and conveying those sentences to others required a precise, clear and poetic style. For this reason, most of our proverbs consist of one or two sentences. The number of those which are long is small.

One of the factors that allow proverbs passed down on the following generations and which are the products of oral culture to be catchy is the reiterations. A world of meaning that is formed with the help of regular reiteration of thought assumes a revitalizing function on the mind of the listener. Idiomatic expressions, reiterations formed this way helps the permanency of the words. Reiterations made in regular and irregular intervals add harmony to the expression, whether in a written or an oral text. In this study, the reiterations observed in our proverbs will be mentioned and types of reiterations will be dealt with.

Keywords: Proverbs, reiteration, oral culture, anaphora.

---

* Yard. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elmek: ibr_oz@yahoo.com

Atasözleri denenmiş ve gözlenmiş olaylardan doğmuştur. Bir toplumun özleşmiş görüşlerini yansıtır. Halk felsefesinin özgün söyleyişleridir. Bir toplumun topyekûn hayata bakış açısını en iyi şekilde o toplumun atasözlerinde bulmak mümkündür. Atasözleri bu yönüyle toplumu karakterize eden formüller gibidir. Atasözleri, bir toplumun kültürel değerlerini muhafaza ederek kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir araçtır. Yol gösteren, bilgi veren, sakındıran vb. gibi nitelikleriyle atasözleri toplumsal reflekslerin ortaya çıktığı yerlerdir.

Sözlü kültür ürünü olan atasözleri kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Soyut ya da somut sözlü kültür ürünlerinin ortaya ilk çıkışı, toplum tarafından kabul görmesi, tüketilmesi, uzun yıllar boyunca belli bir şekil kazanması süreçleri atasözünü için de geçerlidir.

Metinden yoksun olan sözlü kültür ürünleri hafıza aracılığıyla korunmuştur. Sözün hafızada korunmasına yardımcı olan ölçü, ritim, sıfatlar vb. gibi çeşitli unsurlar vardır. Bu unsurlardan birisi de yinelemedir. Düşüncenin düzenli tekrarı ile oluşturulan anlam dünyası dinleyicinin zihninde canlandırıcı bir işlev üstlenmiştir. Ortaya çıkan kalıp ifadeler, tekrarlar, sözün kalıcılığına yardım etmiştir.¹ İster yazılı bir eserde, ister sözlü bir üründe düzenli ve düzensiz aralıklarla yapılan yinelemeler anlatıma ahenk katar. Doğan Aksan, yinelemeler konusunu; “Özellikle, sözcük ve öbeklerinin, bütün bir dizinin yinelenmesi ses açısından bir etkileme sağlamakta, bir uyum, bir ritm oluşturmakta, tıpkı, müzik yapıtlarında zaman zaman ana melodinin yinelenmesi ya da çeşitlemelerle anımsatılmasında olduğu gibi, dinleyende uyanan ses imgesini pekiştirmektedir.” şeklinde değerlendirmektedir.² Sözlü kültür ortamında yinelemeler ahengi meydana getiren bir araç olmanın yanında sözü etkili kılma gibi bir işlevi de üzerinde toplar.

Yinelemenin karşılığı olarak divan şiirinde “tekrir” sanatı akla gelmekle birlikte, sözlü kültür ortamındaki yinelemelerin divan şiirindeki “tekrir” sanatı ile aynı anlamda olmadığını düşünmekteyiz. “Sözün etkisini güçlendirmek amacıyla anlamın üzerinde yoğunlaştığı sözcük ve söz öbeklerini arka arkaya yinelemek” demek olan tekrar bir edebî sanat olarak değerlendirilir.³ Oysa sözlü kültür ortamında yineleme edebî sanattan öte sözün dokusunda yapısal bir takım işlevlere sahiptir. “Yineleme” ile “tekrir” arasındaki temel farklılık işlevselliklerinden ve yapılarından kaynaklanmaktadır. Tekrirden sözcük, anlam ve yapısını koruyarak yinelenir.⁴ Atasözlerinde ise sözün değişik tekrarlarına rastlanır. Bunun da ötesinde devingen bir yapıya sahip halk bilgisi ürünlerini klasik şiirin klasik kalıplarına sıkıştırarak incelemenin de doğru olmadığını kanaatindeyiz.

Atasözlerinde yineleme konusunun ayrıntılı bir çalışma gerektirdiği ortada olmakla birlikte bu çalışmamızda atasözlerini “yinelemelere” göre inceleme denemesinde bulunacağız. Atasözlerinde tespit ettiğimiz yinelemeleri şu şekilde sınıflandırabiliriz:

1. Ses Tekrarları, Aliterasyon ve Asonanslar

Aliterasyon, bir sözde aynı ünsüzlerin tekrarlanmasından doğan sanattır. Ünlülerin tekrarlanmasına ise asonans denir. Aslında her iki sanatı birbirinden ayırmak güçtür. Aliterasyon ve asonans aynı anda bir sözde bulunabilir. Atasözleri, ses tekrarı bakımından çok zengin örnekler gösterir. Atasözlerinde iç ahengi sağlayan unsurlardan biri de bu ses tekrarlarıdır.

Aliterasyona örnekler:

¹ Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür*, çev.: Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul 2003, s.46; Karl Reichl, *Türk Boylarının Destanları*, çev.: Metin Ekici. Ankara 2002, s.187 vd.

² Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara 2006, s.218.

³ Cem Dilçin, *Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s.452.

⁴ Cem Dilçin, “Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, *Türköloji Dergisi*, Ankara 1992, s.77 vd.

Ağlar⁵sa anam ağlar, kalanı yalan ağlar.
 Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur.
Buldum bilemedim, bildim bulamadım.
Can benim canım, elin canı çıksa da olur.
Dilim seni dilim dilim dileyim.
El el ile, değirmen ye ile.
Görmemiş görmüş, güle güle ölmüş.
Hasta hastanın hâlindebilir.
Kaynayan kazan kapak tutmaz.
Kazan kazan da kazana ver.
Kazanmayınca kazan kaynamaz.
Kendi karpuzunu kendi keser.
Kılıç kınımı kesmez.
Köpek kapar, katır teper.
Sana söz getiren şenden de söz götürür.

Asonansa örnekler:

Ay var yılı besler, yıl var, ay beslemez.
Bellenme, dillenme, ellenme!
İti öldürene sürükletirler.
İt itin etini yemez.
İstedliğini söyleyen, istemediğini işitir.
Kaynayan kazan kapak tutmaz.
Söğüt gölgesi yiğit gölgesi
Yağ acı olunca pilav acı olur.
Ye gibi gelen sel gibi gider.
Yazın yatanın kalçası kırılışın, kışın yürüyenin ayağı kırılışın.

2. Ön Yinelemeler

Yunanca “anaphora” olan bu kelime dilimizde, “önyineleme”,⁵ “ön tekrar”,⁶ “mısra başı tekrarı”⁷ şeklinde karşılanmaktadır. Doğan Aksan ise “önyinelem” demektedir.⁸ Atasözlerinde anlam yoğunudur. Az kelime ile çok şey ifade etmek atasözünün şaşmaz düsturudur. Dolayısıyla atasözleri anlatımda yoğunluğu sağlayacak her türlü anlatım araçlarını kullanır. Buna etkiyi arttırmak amacıyla, aynı kelimenin, birbiri ardından gelen iki cümle başında tekrarlanması da dâhildir.

Avrat düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, avrat bozduğu evi Tanrı yapmaz.
Baş başa bağlı, baş da padişaha.
Benzeyi benzeyi yaz olur, benzeyi benzeyi kış.
Bizim yerler, bizim yerler, bizim yerde yatsılık yerler.
Çok söz yalansız, çok para haramsız olmaz.
Buğday ekmeğin yoksa, buğday dilin olsun.
Gönül var otluğa konar, gönül var çöplüğe.
Hayır dile eşine, hayır gelsin başına.

⁵ Ünsal Özünlü, **Edebiyatta Dil Kullanımları**, İstanbul 2001, s.118.

⁶ Nurullah Çetin, **Şiir Çözümleme Yöntemi**, Ankara 2010, s.252.

⁷ Nurullah Çetin, **age**, s.252.

⁸ Doğan Aksan, **Halk Şiirimizin Gücü**, Ankara 2005, s.200.

İnsan insanın rahmanı, insan insanın şeytanı.
İyilik et komşuna, iyilik gelsin başına.
Kadın var, arpa unundan aş eder; kadın var, buğday unundan taş eder.
Kısmet ise gelir Hint'ten Yemen'den, kısmet değilse ne gelir elden.
Kuş var eti yenir, kuş var et yedirilir.
Ne sert ol asıl, ne yavaş ol basıl.
Olmaz olmaz deme, olmaz, olmaz.
Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir.
Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım.
Yavuz at yemini, yavuz it ününü artırır.

3. Ardışık Yineleme veya Artyineleme

Yunanca “epiphora” olan kelimeyi Doğan Aksan “artyineleme” şeklinde ifade etmektedir.⁹ Art arda gelen iki ya da daha fazla sayıda cümle ya da dizenin sonundaki kelimelerin ya da kelime gruplarının tekrarına ardışık/ardyineleme adı verilmektedir.¹⁰ Atasözlerinde de anlamı kuvvetlendirmek, sözün hatırdaki kalmasını sağlamak ve söze ahenk sağlamak amacıyla kelime tekrarlarına rastlanmaktadır.

Aynaya da zıp zıp, paraya da zıp zıp
Az kaz, uz kaz, kuyuyu boyunca kaz.
Az oku, öz oku; her kitaptan bir cüz oku.
Ben ölürsem büyük kıyamet, karı beşe ölürse küçük kıyamet.
Elin sözü kayar gider; dostun sözü koyar gider.
Getirince el getirir, yel getirir, sel getirir, götürünce el götürür, yel götürür, sel götürür.
Olan dört bağlar, olmayan dert bağlar.
Olursa aşım suyu, olmazsa başım suyu
Terazi var tartı var, her bir şeyin vakti var.
Yağ küpünden yağ sızar, bal küpünden bal sızar.
Yağmurluca yazın olsun, dumanlıca kışın olsun.
Yaz eğirdim, kış eğirdim, bir göbeklik bez eğirdim.

4. Çifte Yineleme veya Çifte Tekrar

Bir cümlelerin ya da dizenin sonundaki kelime ya da kelime gruplarının takip eden cümlelerin ya da dizenin başında tekrar edilmesi ile meydana getirilen biçimbirimsel yinelemelere çifte yineleme denir. Ünsal Özünlü ise; “Bir dizenin sonundaki sözcüğün, daha sonra gelen dizenin başında yinelenmesiyle yapılan bir yineleme türüdür” şeklinde tanımlar ve bu çeşit yinelemeyi “kivrımlı yineleme” olarak adlandırır.¹¹ Bu yineleme çeşidi divan şiirimizde kullanılan “iade” sanatıyla benzerlikler göstermektedir. İade sanatında her beytin son sözcüğü sonraki beytin ilk sözcüğü olarak kullanılır.¹² Ancak klasik şiirdeki “iade” sanatı ile atasözü için uygulanan yinelemede şeklen bir benzerlik söz konusudur. Divan şiirinde yinelemenin bütün şiir boyunca yapılma zorunluluğu vardır. Atasözünde anlam yoğunluğu elde etme ve akılda kalıcılığı daha kolay sağlama vb. gibi işlevlerle yapılır.

Aba vakti yaba, yaba vakti aba.
Ağacı besleyen toprak, toprağı besleyen yaprak
Ağlamayı gülmek, gülmeyi ağlamak takip eder.

⁹ Doğan Aksan, *age*, s.203.

¹⁰ Ünsal Özünlü, *age*, s.118.

¹¹ Ünsal Özünlü, *age*, s.120.

¹² Cem Dilçin, *age*, s.486.

Âkil isen açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna.
Başı baş eden ayak, ayağı baş eden dayak.
Bir darlığın bir bolluğu, bir bolluğun bir darlığı.
Fukara kalbine her kim dokuna, dokuna sinesi Allah okuna.
Sırrını dostuna, dostunu düşmanına açma.

5. Çok Bağlaçlı Yineleme veya Bağlaç Yinelemeleri

Atasözleri gerek duymadıkça yapısında bağlaçlara yer vermez. Ancak sözlü kültür ortamında sözü etkili kılmamanın araçlarından biri konuşmada bağlaçların düzenli tekrarıdır. Walter Ong, birincil sözlü kültürlerde düşünme ve anlatım biçimlerindeki ortak özellikleri sıralarken bu konuyu “Yancümler Yerine Ekleme” başlığı altında değerlendirir. Walter Ong, konuya ilişkin Tevrat’tan “1:1-5” bölümünü örnek olarak gösterir. “Sözlü yapı, edimbilime (pragmatics) konu olan ‘konuşmacının çıkarı fikrine göre düzenlenir’” diyen Ong, sözlü ve yazılı anlatımı karşılaştırır ve yazılı anlatım yapısında söz dizimi, söylemin nasıl düzenlendiği önemlidir görüşünü dile getirir. Ong devamla “Yazılı söylem sözlü söylemden daha ayrıntılı ve sabit dilbilgisi kuralları geliştirmiştir, çünkü yazıda ‘anlamın verilebilmesi’ dilin düzenlenişine bağlıdır. Bunun da nedeni, sözlü söylemdeki gibi dilbilgisine pek gerek kalmadan ‘anlamın belirlenmesine’ yardımcı olan canlı ortamın yazılı söylemde var olmayışıdır.” diyerek sözlü kültürde sözün dizilişinin yazıdan farklı oluşuna dikkat çeker.¹³ Atasözlerimizde de bağlaçların tekrardan doğan bir ahengin varlığı görülmektedir. “Bağlaçların yinelenmesi” ile söze müzikal bir etki katılır ve bu etki ile de sözün kulağa daha hoş gelmesi sağlanır. Örnekler:

El kapısı hem geç hem güç açılır.
Hem okuduk, hem okuttuk, hem unuttuk.
Hem çalar, hem oynar.
Ne yardan geçilir ne serden.
Ne şeytanın yüzünü gör, ne besmele çek.
Ne han görmüş haneden, ne öğüt almış anadan.
Ne hâldir bu hâl, ne pekmez oldu ne bal.
Ne ölüye ağlar, ne diriye güler.
Ya aldığı vermeli, ya almamalı.
Ya evlat bir, ya ocak kör.
Ya devlet başa ya kuzgun leşe

6. Çok Ekli Yinelemeler

Aynı kökten türemiş değişik yapımlar ve çekim ekleri almış bir kelimenin yinelenmesiyle yapılır. Yenilenen kelime bir taraftan atasözünde ahengi sağlarken diğer taraftandan da sözün hafızada kalıcı olmasına yardımcı olur.

Aşk başta karar etse, akıl baştan firar eder!
Canı cana ölçmüşler, artanını kesmişler.
Dağ kuşu dağda, bağ kuşu bağda yakışır.
Ekmeği ekmeğe ver, bir ekmeğe de üstüne ver.
Elâlemin derdi elâleme duvarda delik gelir.
Elden gelen ele gider.
Elin ölümü, ele düğün gelir.
Konağa konuk, hane sahibine soluk.
Mal canı kazanmaz, can malı kazanır.

¹³ Walter J. Ong, *age*, ss.52-54.

Olacak olan oldu, balta suya battı.
Olan dört bağlar, olmayan dert bağlar.
Taşı taşa, başı başa vururlar.
Tilkinin tilkilğini tilki bilir.
Veren alır, alan verir.
Verip de pişman olmaktan, vermeyip de pişman olmak yeğdir.

7. Ek Yinelemesi

Atasözlerinde ahengi sağlayan unsurlardan biri de ek yinelemesidir. Sözü oluşturan kelimelere aynı anlam ve görevdeki eklerin getirilmesiyle ortaya çıkar. Redifin oluşturduğu ritmi genişleten ve sözün tamamına yayan bir görev görür.

Aşını, eşini, işini bil.
 Beylik kaşık aşsız, kâgir bina taşsız kalmaz.
 Deniz dalgasız, kapı halkasız, mektep falakasız olmaz.
 Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını
Küsen barışır, ölen toprağa karışır.
Olsa ile bulsa, ikisi bir yere gelse, kısacık bir Musa olur.
 Pek yaş olma, sıkılırsın; pek kuru olma, kırılırsın.
 Pireyi gözünden, deveyi dizinden vurur.
 Sini tıkirtısı, para şıkirtısı, kadın fıkirtısı kalbe ferah verir.
 Varsa pulun olurum kulun, yoksa pulun kapıdır yolun!
 Var ise aşın rahattır başın, yok ise aşın, kaşın babam kaşın.

8. İkileme

İkilemeler, Türk dilinin ifade zenginliğinin bir aracıdır. Birçok Türkolog tarafından etraflıca incelenen ikilemeler, sözlü kültür ürünlerinden olan atasözleri için de sözü etkili kılmanın ve sözü hafızada tutmanın etkili araçlarından birisidir.¹⁴ İkilemeler, kendi içinde oluşturduğu kurallarla oluşan kalıplaşmış ifadelerimizdir.¹⁵ Bir kelimenin iki kez tekrarı Türkçe açısından anlamı pekiştirmenin en etkili yollarındandır.¹⁶ Özellikle Türkçeye has bir kullanım olan ikilemeyi, “Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün yinelenmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır” şeklinde açıklayabiliriz.¹⁷ Özünlülük, ikilemeyi diğer yineleme gruplarından ayıran temel özelliğin, “İkileme’de sözcüklerin sıralanışı yatay eksendedir (syntagmatic axis). Yinelemelerdeki sözcük sıralanışlarıysa hem yatay hem de dikey eksende (paradigmatic axis) olmaktadır” şeklinde açıklamaktadır.¹⁸

Allah Allah demeyince işler olmaz.
 Çık çık eden nalçadır, işi bitiren akçadır.

¹⁴ Konuyla ilgili olarak şu çalışmaları verebiliriz: Erhan Aydın, “Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler”, Türk Dili, 1997, S. 544, Nisan, s. 417-421; Zuhâl Kargı Ölmez, “Kutadgu Bilig’de İkilemeler 1”, Türk Dilleri Araştırmaları 7, 1997, ss.19-40; Serkan Şen, Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2002; Talat Tekin, **Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk**, Simurg Yayınları, İstanbul 1995, s. 15-17.

¹⁵ Dilimizdeki ikilemelerin sıralanışını belirleyen ses kanunları için bkz. O. Nedim Tuna, “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerindeki Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”, TDAY-Belleten, 1982-1983, Ankara 1986, ss.163-228.

¹⁶ Mehmet Dursun Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”, Bilig, Bahar/2005, S.33, s.194.

¹⁷ Veciye Hatiboğlu, **İkileme**, Ankara 1971, s.11.

¹⁸ Ünsal Özünlülük, **age**, s. 127.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 6/1 Winter 2011

Dağ dağ üstünde olur, ev ev üstünde olmaz.
 Deli deli akarı, bura bura tıkarlar.
 Evceğim evceğim, bilirsin halceğim.
 Hacı hacı olmaz gitmekle Mekke'ye, dede dede olmaz gitmekle tekkeye.
 Misafir misafir üzerine olur, ev ev üzerine olmaz.
 Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir.
 Para para diyerek parça parça olacak.
 Tatlı tatlı söyler, acı acı sokar!
 Yağar yağar yine açar.

9. Zıt Yapılı Yineleme

Zıt anlamlı ya da zıt dilbilgisi özelliklerine sahip sözcüklerin kullanılması sonucunda söz konusu yineleme yapısı ortaya çıkar. Atasözünde anlamca birbirine zıt kelimelerin kullanılmasıyla ortaya çıkan imaj, sözlü kültür ortamında dinleyicinin zihninde kuvvetlendirilmiş olmaktadır:

Açın hâlini tok bilmez; hasta hâlini sağ bilmez.
Ağlamaz ki ağlayalım, gülmez ki gülelim.
Ak baldır kara baldır, geçitte belli olur.
Almadım, veremem; görmedim bilemem!
 Bir kulağından girer, öbür kulağından çıkır.
 Bir varlığın bir yokluğu, bir yokluğun bir varlığı
Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.
Dost özünden, düşman gözünden ağlar.
Gençlikte taş taşı, kocalıkta ye aşı.
Gök ağlamayınca yer gülmez.
Hafif çalıyı yel alır, ağır çalı yerinde kalır.
 Kavak uzun tipisi çok; gül kısa kokusu çok
 Ortak gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş
Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti
Var evi kerem evi, yok evi verem evi

10. Zıt Paralel Yineleme

“Dize veya bölüm başındaki bir sözcüğün aynı dize veya bölüm sonunda yinelenmesiyle ortaya çıkan bir yineleme çeşididir.”¹⁹ Sözü hafızada kalabilmesi ve anlamı kuvvetlendirmek için atasözlerinde de başta söylenen kelime sonda tekrarlanabilmektedir.

Ölme eşeğim ölme, yonca bitecek.
 Ölme eşeğim ölme, yaza sana yonca biçeceğim.
 Salla koca oğlan salla, balta kında.
 Yıkıl Damzaram yıkıl, Mardiros köy kâhyası oldu.

SONUÇ

Atasözleri; ortaya çıktığı toplum tarafından kabul görmüş, zaman zaman kullanımdan düşenleri olmuş, yeni durum ve şartlara göre belki de yeniden düzenlenmiş, toplumu kuşatan ve belki de sosyal normlar olarak kullanılan ve günümüze kadar gelen hazır söz kalıplarıdır ve dile ait yaratmalardır. Yinelemeler, atasözlerinin hafızada kalmasına yardımcı olan unsurlardan birisidir. “Paremiyoloji”nin esaslarından da yola çıkarak Türk dünyası atasözleri için de yinelemeler karşılaştırmalı bir şekilde yapılmalıdır. Yinelemelerin sıklık dereceleri tespit edilmeli ve atasözlerindeki işlevleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmalıdır. Böylece atasözlerin sözlü

¹⁹ Ünsal Özünlü, *age*, s.119.

kültürde kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve sözün hafızaya kaydedilmesinde yinelemelerin işlevleri tespit edilebilir.

KAYNAKLAR

- AKSAN Doğan, **Halk Şiirimizin Gücü**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005.
- AKSAN Doğan, **Şiir Dili ve Türk Şiir Dili**, Engin Yayınevi, Ankara 2006.
- AYDIN Erhan, “Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler”, **Türk Dili**, S. 544, (1997), Nisan, s. 417-421
- ÇETİN Nurullah, **Şiir Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap, Ankara 2010.
- DİLÇİN Cem, **Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi**, TDK Yayını, Ankara 1983.
- DİLÇİN Cem, “Fuzulî’nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkoloji Dergisi**, S.X/1, (1992), s.77-114.
- ERDEM Mehmet Dursun, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”, **Bilgi**, Bahar/2005, S.33, s.194.
- HATİBOĞLU Vecihe, **İkileme**, TDK Yayını, Ankara 1971.
- ONG Walter J., **Sözlü ve Yazılı Kültür**, çev.: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul 2003.
- ÖLMEZ Zuhale Kargı, “Kutadgu Bilig’de İkilemeler 1”, **Türk Dilleri Araştırmaları 7**, 1997, ss.19-40;
- ÖZÜNLÜ Ünsal, **Edebiyatta Dil Kullanımları**, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.
- REICHL Karl, **Türk Boylarının Destanları**, çev.: Metin Ekici, TDK Yayını, Ankara 2002.
- ŞEN Serkan, **Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler**, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2002.
- TEKİN Talat, **Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk**, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.
- TUNA O. Nedim, “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerindeki Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”, **TDAY-Belleten**, 1982-1983, TDK Yayını, Ankara 1986, ss.163-228.